

TRANSGENDER PIONIERS

Opgedragen aan mijn moeder, Anneke Bakker-Fokkens
(1936-2025)

ALEX BAKKER

TRANSGENDER PIONIERS

Dora, Gerd en dokter Hirschfeld
in het roerige Berlijn, 1919-1933

Nieuw Amsterdam

De auteur ontving voor het schrijven van dit boek een projectsubsidie van het Nederlands Letterenfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Met dank aan het huis van Herman Teirlinck voor de schrijfresidentie.

Eerste druk 2026

© 2026 Alex Bakker

© 2026 Nieuw Amsterdam

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd bestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave is uitdrukkelijk niet toegestaan.

*All rights are reserved, including those for text and data mining,
AI training and similar technologies.*

Correctie Marian van Eekelen

Omslagontwerp Rouwhorst + Van Roon

Ontwerp binnenwerk Yulia Knol

Omslagbeelden Filmarchiv Austria (Dora), Wikimedia (Hirschfeld) en Bundesarchiv (Gerd)

Foto auteur © Karin Jonkers

NUR 747

ISBN 9789046835289

www.nieuwamsterdam.nl

Nieuw Amsterdam maakt deel uit van Park Uitgevers

Inhoud

Voorwoord	7
1 De eerste jaren	15
2 Een villa in Tiergarten	45
3 Dora en de dokters	74
4 Toevluchtsoorden	102
5 Roaring twenties	133
6 Gerd Katter	153
7 Bloeitijden	181
8 De laatste jaren	227
9 Naar het einde	249
10 Ondergang	259
Nawoord	273
Bronnen	283
Bibliografie	295
Beeldverantwoording	301

Voorwoord

‘Berlijn is de barometer,’ schreef ik dertig jaar geleden in mijn dagboek, ‘het toont me hoe ik eraan toe ben.’ De wijzertjes sloegen uit naar een verontrustende stand. Het kwam door de ernst, de introspectie, de melancholie die de stad uitstraalde. Althans, voor mij. Anderen gingen juist los op xtc in de ondergrondse raves. Een lange zomervakantie in Berlijn had iets in mij losgewoeld – in stilte, het woord transseksualiteit durfde ik niet hardop uit te spreken, niet eens op te schrijven. Maar er moest iets gebeuren. Zes jaar na de *Wende* begon mijn eigen omwenteling. En Berlijn was daarvoor het perfecte decor. De stad was in transitie. De horizon was gevuld met hijskranen, overal werd gebouwd, overal werd het foute verleden overschreven. Jezelf opnieuw uitvinden, dat was het, hopen dat de littekens met de tijd zouden verbleken.

Ik wist niet dat in de geschiedenis van Berlijn zelf een diepe bron van transgenderverhalen school. Pas een jaar of tien geleden, een flink eind opgeschoten in mijn bestaan als man, werd mij duidelijk dat het hier, in deze stad van voortdurende verandering, begonnen was. Dat er bij Tiergarten tussen 1919 en 1933 een heuse kliniek had gestaan, waar mensen hun man- of vrouw-zijn onderzochten en waar de eersten van hen een fysieke transitie ondergingen, inclusief operaties. Dat er in de jaren twintig een grote *queer community* was ontstaan, die in het bonte uitgaansleven van Berlijn een eigen plek had gevon-

den. Ja, dat beeld kende ik wel, van de musical *Cabaret* met Liza Minnelli en van de boeken van Christopher Isherwood. Maar ik had altijd gedacht dat dit ging om speels, ironisch vermaak binnen de gayscene. Nu begreep ik dat er in de Weimarpubliek een grote verscheidenheid aan trans personen had bestaan. Met mensen zoals ikzelf, die decennia later transseksueel zouden worden genoemd en tegenwoordig trans vrouw of trans man heten. Mensen bij wie hun lichaam en opgelegde genderrol haaks stonden op wie ze waren, en voor wie de enige redding een geslachtsaanpassende behandeling was.

Kort voordat ik deze verrassende transhistorie van Berlijn ontdekte, had ik mijn professionele expertise als historicus verleend van de Tweede Wereldoorlog naar de transgendergeschiedenis. Dat veld was nog vrijwel onontgonnen, zeker in Nederland. Omdat de oudste generatie trans personen wegviel, vond ik het hoog tijd om aan de slag te gaan, wat resulteerde in de boeken *Transgender in Nederland. Een buitengewone geschiedenis* en *Een halve eeuw transgenderzorg aan de vu.* Hierna ben ik me gaan wijden aan het verhaal van de Berlijnse transgender pioniers van honderd jaar geleden, wat heeft geleid tot dit boek. Toen ik eraan begon was ik overwegend positief over de actuele stand van zaken van de transgenderemancipatie, zeker vanuit historisch perspectief. Die emancipatie leek in een stroomversnelling te zijn gekomen, mede door de sterk verbeterde beeldvorming in de media. Wel klonken er steeds meer anti-transgeluiden, maar die vond ik niet opwegen tegen de voortschrijdende acceptatie. Naïef, zo bleek. We weten wat volgde: een politiek georkestreerde afbraak van transrechten, om niet te zeggen transhaat, met de regering-Trump als aanjager.

Daarmee is het verhaal van dit boek, de transgender pioniers in het Berlijnse interbellum, helaas nog nooit zo urgent geweest. Omdat het ons glashelder toont wat nu, een eeuw later, weer dreigt. Polarisatie en doorgeslagen populisme zijn levensgevaarlijk voor de meest gemarginaliseerde groepen in de samen-

leving. In het Duitsland van 1933 gebruikten de nazi's de Joden als zondebok, gevolgd door Roma en Sinti, homoseksuelen en queers, gehandicapten en Jehova's Getuigen. Ze werden allen neergezet als een bedreiging voor de 'gezonde, arische stam'.

Nu, in 2026, wordt het bestaansrecht van transgender personen wederom ontkend en worden ze symbool gemaakt van alles wat ongewenst is. Met de drogredenen dat ze de normale familiestructuren verwoesten en kinderen het verkeerde voorbeeld geven. Nee, een massavervolging en -vernietiging van trans personen zal niet volgen. Maar zo afschrikwekkend hoeft de toekomst ook niet te zijn om te constateren dat de huidige golf van transhaat een zeer ernstige schending van mensenrechten betekent.

Ik geloof dat transgender zijn een existentieel gegeven is, iets wat altijd heeft bestaan, simpelweg een variëteit in de menselijke natuur. Wat een individu vervolgens doet met het transzijn, wat je ermee kunt doen, hangt af van de tijd en de cultuur waarin je leeft. Die bepalen de grenzen aan je vrijheid van handelen. Degenen die het nodig hebben om hun lichaam te veranderen zijn bovendien afhankelijk van de medische wereld, van wat artsen beschouwen als passende zorg.

De seksuoloog Magnus Hirschfeld was de eerste medicus die het fenomeen transgender werkelijk bestudeerde, serieus nam en die de betrokkenen hulp bood. Hij streed voor (wetenschappelijk) begrip voor trans personen, dat hen moest bevrijden van noties van perversiteit. Hirschfeld duidde het verschijnsel als een biologische 'stoornis', veroorzaakt door afwijkende hormonen, net als homoseksualiteit. De term stoornis stond een genderbevestigende behandeling niet in de weg. Maar met de ogen van nu hanteerde hij wel een paternalistisch en pathologiserend kader.

Hirschfelds ideeën over de menselijke seksualiteit en zijn visie op medische zorg en emancipatie zijn in de nodige weten-

schappelijke studies kritisch geanalyseerd. Mijn benadering van zijn nalatenschap is anders: ik stel expliciet het belang van de trans personen centraal. Ik ben minder geïnteresseerd in een diepgravende analyse van Hirschfelds gedachtengoed en meer in de praktische betekenis ervan voor zijn patiënten. Het gaat mij om de steun waarop trans personen al dan niet konden rekenen, de vragen die hun bij een consult werden gesteld, het toekomstperspectief dat ze hadden – of er operaties mogelijk waren en zo ja, met welke resultaten. Oftewel: wat zou deze allereerste vorm van transgenderzorg, opgezet door Hirschfeld, in hun levens gaan betekenen? Zo wil ik specifiek vanuit het perspectief van trans personen een historisch overzicht van de seksuologische en operatieve ontwikkelingen schetsen.

Die ontwikkeling begon met Hirschfelds erkenning van de authenticiteit van transgender gevoelens, culminerend in de mogelijkheid van chirurgisch ingrijpen. Dat laatste gebeurde in de jaren twintig en was een revolutionaire doorbraak. Heet hangijzer was het idee dat je zou snijden in een gezond lichaam. Vanuit medisch oogpunt leek het volkomen absurd om te luisteren naar de bewering van de patiënt dat het lichaam niet bij hem of haar paste. Het voortschrijdend inzicht was (en is) dat sterk genderdysfore personen operaties nodig hadden (en hebben) om een menswaardig bestaan te leiden. Het verminkt niet, het maakt hen heel, het geneest. Inmiddels kennen we de ervaringen van tienduizenden mensen over de hele wereld, gedurende meerdere decennia. Om echter deze uiterst concrete wens van een trans persoon serieus te nemen, vergde dat de eerste keer heel wat kennis en begrip. En juist die eerste stappen zetten Hirschfeld c.s. honderd jaar geleden, behoedzaam en onderzoekend, in het Institut für Sexualwissenschaft in Berlijn.

Maar minstens zo belangrijk was de rol die de transgender pioniers zelf speelden. Hun doorzettingsvermogen en vasthou-

dendheid zorgden ervoor dat ze kregen wat ze nodig hadden, althans: zoveel als mogelijk of zoveel als werd toegestaan. Tegenwoordig noemen we dat *agency*. De twee personen die centraal staan in dit verhaal, trans vrouw Dora Richter en trans man Gerd Katter, zijn hier uitgelezen voorbeelden van. Vooral Dora Richter: zij heeft ervoor gezorgd dat Magnus Hirschfeld zijn aanvankelijke reserve tegenover operatieve ingrepen bij trans personen liet varen. Met een uitgebreide evaluatie van haar casus begon een nieuwe behandelvisie. Overigens denk ik niet dat Dora weloverwogen stappen zette ten bate van de emancipatie van generaties na haar; zij handelde vanuit haar eigen suïcidale wanhoop. Ik wil niet bijdragen aan het creëren van heldendom rondom haar persoon – ook zonder te mythologiseren is Dora interessant en bijzonder genoeg. Datzelfde geldt voor Gerd, die als jonge man uit een Berlijns arbeidersmilieu een transitie doormaakte. Zijn verhaal laat de strijd zien van een jongen, geboren in een meisjeslichaam, die in een wereld vol onbegrip zijn plek moest veroveren. En die trots meehield bij het geven van voorlichting over mensen zoals hij.

Dora Richter en Gerd Katter zijn mijn hoofdpersonen vanwege bovenstaande agency, maar ook omdat ze een complementair beeld geven, zowel van trans vrouwen en trans mannen als van de ontwikkeling in de tijd. Dora kwam in 1923 vanuit het plateland bij het Institut für Sexualwissenschaft, om er vervolgens jarenlang te blijven wonen en werken. Via haar ervaringen maken we kennis met dit bijzondere centrum. We leren de medewerkers kennen, krijgen te zien wat hun werkzaamheden waren, hoe de contacten met de bezoekers verliepen en wat het instituut voor de bevolking van Berlijn betekende. Gerd deed vijf jaar later een beroep op de zorg van Hirschfeld en de andere artsen. Inmiddels was hun expertise over ‘travestie’, zoals het transgenderfenomeen toen werd genoemd, een heel stuk verder. Ook in de Berlijnse samenleving was er het nodige ver-

schoven. Er was een ware queer bloeitijd ontstaan, en daarin hadden transcafés, nachtclubs, magazines en verenigingen hun eigen plek.

Over zowel Dora als Gerd bestaan verrassend rijke historische bronnen, die een diepgaande interpretatie mogelijk maken. Hierdoor kon ik hun levens (deels) reconstrueren en kreeg ik inzicht in hun karakter, eigenaardigheden en emoties. Ik herkende in hun verhalen het nodige uit mijn eigen levensverhaal en dat van de tientallen trans personen die ik in de afgelopen dertig jaar heb leren kennen. Dora en Gerd hadden allebei een intense afkeer van hun lichaam en wilden niets liever dan geopereerd worden. Daarom aarzel ik niet om beiden in de categorie ‘extreem genderdysfoor’ te plaatsen.

Op psychologisch vlak heb ik mettertijd enig inzicht ontwikkeld in hoe uiteenlopend trans mensen omgaan met hun gevoelens en welke psychologische overlevingsmechanismen een rol kunnen spelen. Dat gaf mij het vertrouwen om ook de emotionele belevingswereld van Dora en Gerd te schetsen. In terugkerende passages in de tegenwoordige tijd, die als scenische sfeerschetsen fungeren, wil ik het innerlijke leven van beide hoofdpersonen tonen. Dat doe ik met gefictionaliseerde stilering, waarbij ik de grenzen van het historisch toelaatbare zorgvuldig in acht neem. Alle interpretatie daarbij is gebaseerd op nauwkeurig gebruik van de bronnen.

De overige stukken, het leeuwendeel van de vertelling, is non-fictie, volledig waargebeurd en historisch verantwoord. Evengoed is dit in bepaalde mate een subjectief boek, ook omdat ik als auteur zo nu en dan mijn eigen ervaringen als trans persoon vergelijk met die van Dora en Gerd. Dat doe ik om scherper te maken hoe deze transgender pioniers moesten leven in een tijd waarin bijna niemand hen begreep.

Een ‘juist’ gebruik van terminologie vanuit de hedendaagse context is in een boek als dit ondoenlijk. Alleen al het woord

‘travestie’ is een probleem. Voor ons is het vooral een verouderde term voor crossdressing en *drag*, waaraan niet zulke positieve associaties kleven. Ook gaat het vooral over mannen die zich als vrouw verkleeden. Maar honderd jaren geleden lag dit volkomen anders. Magnus Hirschfeld was degene die het woord ‘travestie’ had bedacht en in het medische en dagelijkse spraakgebruik had geïntroduceerd. Het gold als de algemene term voor alles wat wij nu transgender noemen: trans vrouwen, trans mannen, non-binair, genderqueer, dragqueens- en kings, crossdressers. Bovendien overlapte het label ‘travestie’ met de grensgebieden van de homo- en lesbische wereld. Zo konden sterk feminiene homomannen en masculiene lesbische vrouwen ook travestiet worden genoemd (later zouden ze dragqueens en *butch dykes* heten). Vanaf de jaren zestig werd het begrip travestie alleen nog maar gebruikt voor personen die aan crossdressing en drag deden (respectievelijk meestal hetero- en homoseksueel). Toen werden andere trans personen, die in transitie gingen, transseksueel genoemd. Het containerbegrip ‘transgender’ of ‘trans’ is pas sinds een jaar of twintig de voorkeursterm.

In mijn tekst gebruik ik het woord trans of transgender bewust anachronistisch. Het voordeel is dat dit woord, net als destijds ‘travestie’, een brede scope heeft. Maar afhankelijk van de context grijp ik ook terug op het historische begrip ‘travestiet’. Ook hanteer ik het label ‘queer’ wanneer het gaat om de hele wereld van anders-zijn: homo, lesbisch, trans, intersekse.

Mijn dank gaat uit naar Duitse onderzoekers die geweldig werk hebben verricht om de geschiedenis van de transgender pioniers in het begin van de twintigste eeuw te belichten. In het bijzonder dank ik Rainer Herrn, die de geschiedenis van het Institut für Sexualwissenschaft definitief heeft geboekstaafd, voor zijn ruimhartige advies. Esra Paul Afken, Ralf Dose, Andreas Pretzel en Raimund Wolfert van de Magnus Hirschfeld Gesell-

schaft dank ik hartelijk voor hun hulp en ondersteuning bij het archiefwerk. Clara Hartmann ben ik zeer erkentelijk voor haar indrukwekkende inzet om de sporen van Dora na 1933 te traceren en Kai Brust voor zijn diepgravende archiefonderzoek naar Gerd Katter en Lola Scharlach/Charlotte Charlaque.

1

De eerste jaren

'Aan de mensheid zij dit huis gewijd!
Door ware wetenschap gedragen,
Moge het bloeien en gedijen, altijd.
Tot genezing voor de lijdenden,
Tot troost voor de bedroefden,
Tot bescherming voor de vervolgdgen,
Tot verheffing van de gebogenen,
Moge het bloeien en gedijen, altijd!'

Strofe uit openingslied, Georg Plöck, 1919

Midden in de eerste zomer na het einde van de Eerste Wereldoorlog, op een drukkend warme zondag, werd in Berlijn het Institut für Sexualwissenschaft geopend. De oprichter en eigenaar, Magnus Hirschfeld, had een gezelschap van Berlijnse artsen, geleerden en politici uitgenodigd om te laten zien hoe hij een negentiende-eeuwse stadsvilla aan de rand van het grote park Tiergarten had omgetoverd tot een centrum voor seksuologie. Op de gevel blonk de goudkleurige naam in de zon en boven de deur was in Latijn het motto *AMORI ET DOLORI SACRUM* aangebracht: 'Toegewijd aan liefde en pijn'.

Een gerenommeerde Joodse voorzanger zong vol bezieling een speciaal openingslied voor het nieuwe instituut, met als

terugkerende strofe: ‘Moge het bloeien en gedijen, altijd!’ En uiteraard waren er toespraken. In zijn speech verwees Magnus Hirschfeld naar de oude bomen van Tiergarten, de eerbiedwaardige eiken en lindebomen die het gebouw omringden. Ze waren als een decor voor eeuwen van liefdeslust en liefdesverdriet van de mens. In deze grond werd nu het instituut als een jonge boom geplant. Hij sloot af met de woorden:

‘Met de wens dat vele mannen en vrouwen gelukkig mogen worden in de schaduw van deze boom [...], open ik nu het Instituut voor Seksuologische Wetenschap als een plaats van onderzoek, onderwijs, gezondheidszorg en toevlucht.’

Het was geen loze belofte. De vier pijlers – in het Duits *Forschung, Lehr, Heil und Zuflucht* – vormden het fundament onder al het werk dat in dit huis verricht zou worden. Enige jaren later zouden Dora Richter en Gerd Katter hier nerveus op de stoep staan, in hun levensbepalende zoektocht naar zorg en steun. Ze wisten zelf wat ze nodig hadden: een nieuw leven in een vrouwen-, respectievelijk mannenlichaam. Maar ze wisten niet of dit hun gegund was. Ze konden alleen maar hopen dat de villa van Hirschfeld ook voor hén een toevluchtsoord zou worden.

Dora Richter

Op zo’n 300 kilometer ten zuiden van Berlijn, tussen Dresden en Karlsbad, in het Boheemse Ertsgebergte (Böhmische Erzgebirge), leefde Dora Richter. Ze was op jonge leeftijd vertrokken uit het kleine bergdorp Seifen om in de anonimiteit van een reeks andere plaatsen als vrouw te kunnen leven. Zo vaak als ze de gelegenheid kreeg, in haar vrije tijd, na lange werkdagen. Want de meeste bazen wilden niks van haar vrouwelijkheid weten. Dora’s papieren waren glashelder: de drager dezes

is geboren op 16 april 1892, heeft de voornaam Rudolf en is van het mannelijk geslacht.

Dora was op haar zeventiende begonnen als bakkersknecht en had daarna in een bioscoop gewerkt, in fabrieken en in de bediening, haar favoriete baantje. Tot haar grote blijdschap was er één *Wirtshaus* waar ze gekleed als serveerster mocht werken. Ze genoot van elke seconde dat ze haar frivole dienstersuniform kon dragen. Maar na twee jaar was het voorbij en moest ze weer op zoek naar iets anders, een andere plek, een ander bestaan. Het werd nota bene landarbeid, vanuit een kleine, eenzame woning aan de rand van het bos. Zoals altijd omringde ze zich met bloemen en duiven; haar lievelingsduif in het schort, op de arm of de schouder. In dit teruggetrokken landleven was het politieke rumoer na het einde van de oorlog grotendeels aan haar voorbijgegaan.

Aan inlijving in het leger was ze nipt ontsnapt. Vanwege haar 'onmannelijke aard' was ze drie keer voor dienstplicht afgekeurd, maar in 1916 had ze er toch aan moeten geloven. In het opleidingskamp werd ze uitgelachen en spottend 'die schöne Adelheid' genoemd, naar een marsliedje. Nadat 's nachts een soldaat zich aan haar wilde vergrijpen, werd ze uit dienst ontslagen. Een grote opluchting voor Dora, want ze wist zeker dat ze nooit op de vijand zou kunnen schieten en aan het front direct zou sneuvelen. Ze was eind twintig en wist niet hoe het verder moest. Steeds opnieuw liep ze vast, vooral op liefdesgebied.

Boven alles wilde Dora een man om voor te zorgen, om van te houden, om vast te houden. Maar als ze iemand had gevonden en de liefde was wederzijds, was het nooit van lange duur. De man ontdekte haar lichamelijke situatie of hij wilde met haar trouwen, wat gewoon niet kon. Wanhopig had Dora de oude dorpspastoor, die haar goed kende, om raad gevraagd. Hij adviseerde haar het klooster in te gaan, want, zoals hij zei: 'Daar is meer kans op gelijkgeaarde mensen dan in het wereldse.' Ze

begreep niet wat hij bedoelde, maar zo'n vlucht voorwaarts, de afzondering en het afzien van aardse, lichamelijke verlangens, sprak haar aan. En aan haar religieuze toewijding zou het niet liggen, ze was diepgelovig katholiek. Toch was ze op het laatste moment niet ingetreden. De hoop om toch ooit een man te vinden die zou blijven, hield haar buiten de kloosterpoorten. Voor de zoveelste keer had ze zichzelf van de grond geraapt en was ze opnieuw begonnen.

De naam Dora Richter ken ik al jaren. In de literatuur over het Hirschfeld-instituut wordt ze vaak genoemd, vaak samen met haar oude mannennaam. In boeken van meer dan tien jaar geleden wordt ze als 'hij' aangeduid. Er zijn ook een paar foto's bekend, die je gemakkelijk op internet terugvindt. Dora in serveesteruniform, terwijl ze op het terras van de villa twee heren bedient, Dora met een geconcentreerde blik aan het kantklossen, Dora die poseert in keurige dameskleding, met een klein, rond hoedje op haar hoofd. Maar ook is er een foto van haar als ober: gekleed in een driedelig pak en een vlinderdas, een wijkende haargrens, hangende schouders, een morose blik. Het doet pijn om te zien. Liever kijk ik naar de andere beelden. Dora heeft daarop een rond gezicht, is een beetje mollig en klein van gestalte. Geen natuurlijke schoonheid, maar ze heeft wel een lieve, ietwat verlegen uitstraling.

Dora Richter is niet zo beroemd als Lili Elbe, van wie vaak wordt beweerd dat ze als eerste trans vrouw een fysieke transitie onderging. Daar was de publiciteit voor de film *The Danish Girl* (2015) over Lili's leven mede debet aan. Dora Richter maakt meer aanspraak op die titel, althans, afhankelijk van welke definitie je gebruikt. Het is een ingewikkeld en verwarrend vraagstuk ('wie was de eerste'), dat ik wil proberen te ontrefelen. Wat wel vaststaat is dat Dora voor de geschiedenis van transgenderzorg cruciaal is geweest. In 1923 werden de testikels van haar lichaam verwijderd en in 1931 kreeg ze als eerste trans

Dora Richter aan het kantklossen. De foto is in het Institut für Sexualwissenschaft genomen, vermoedelijk rond 1925.

vrouw ter wereld een vaginaplastiek. De geschiedenis van Dora wordt ook vaak genoemd als bewijs voor de vooruitstrevende aard van het Institut für Sexualwissenschaft. Want zij mocht er wonen en werken, als keukenmeid. Ze hoorde dus letterlijk en figuurlijk tot de huishouding. Maar betekende dat ook een volledige acceptatie, paste ze tussen de anderen in het huis?

Het geluk van de historisch onderzoeker schuilt in de bronnen. En in dit geval mag ik niet klagen. Over Dora is name-

lijk een geweldig document beschikbaar. In april 1924 promoveerde de jonge arts Werner Holz, begeleid door Magnus Hirschfeld, op een onderzoek naar *Transvestitismus* (travestie) met Dora als casus. Maandenlang had de promovendus in het instituut rondgelopen. Zo had hij alle focus om zich te wijden aan zijn object van studie: Dora Richter. Hij was aanwezig bij haar veelvuldige consulten bij de arts en de psychiater, die haar overtuiging een vrouw in een mannelijk lichaam te zijn onderzochten. Na enige tijd mocht hij zelfstandig gesprekken met Dora voeren.

De dissertatie van Holz is een casestudy van Dora, vol gedetailleerde beschrijvingen over haar uiterlijk, gedrag en karakter, en met verslagen van haar verhalen en herinneringen, die tijdens de consulten omhoogkwamen.¹ Pagina's lang heeft de promovendus zijn analyse zitten typen, met de stenografische aantekeningen van de therapeutische sessies bij de hand. Zo weet ik meer dan ik misschien mag weten. Dora's privacy is ondergesneeuwd in een wetenschappelijke uiteenzetting over een mens wier casus dient om een punt te maken. Het punt namelijk dat voor mensen als Dora de dringende wens om het geboortelichaam chirurgisch te veranderen waarachtig en valide was, dat het geen neurotische afwijking was. En dat artsen aan die wens gehoor moesten geven. Deze conclusie kan ik alleen maar onderschrijven, die heeft immers ook mijn leven gered, ruim zeventig jaar later.

Dus voel ik geen werkelijk bezwaar om de intieme verhalen te lezen over haar wanhoop, haar eenzame jeugd op het land, haar conservatieve familie, haar omkleiding, haar seksuele avonturen. Uit de dissertatie kan ik, in combinatie met archiefonderzoek, een goed beeld krijgen van Dora's leven tot aan het jaar 1924. Daarna lijken haar sporen grotendeels te verdwijnen. Maar voordat ik haar geschiedenis reconstrueer, eerst de brandende kwestie: hoe wist iemand uit het achtergebleven Ertsgebergte, waar moderniteit nauwelijks leek te bestaan, de weg